

Особливості процесу комплектування сучасної університетської бібліотеки: на прикладі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Стаття присвячена аналізу особливостей процесу комплектування фонду сучасної університетської бібліотеки (на прикладі наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія»).

Вимоги та виклики ХХІ століття вимагають від бібліотеки трансформаційних змін і, відповідно, розробки нових моделей розвитку, модернізації сервісів та ресурсів, пошуку нових форм роботи з користувачем, інформацією, впровадження оригінальних ідей у практичну діяльність сучасних бібліотек.

Головним завданням сучасної університетської бібліотеки, зокрема, є забезпечення доступу до інформаційних ресурсів не тільки в традиційному друкованому, а й в електронному вигляді, та розвиток різноманітних сервісів навколо ресурсів. Діяльність сучасної університетської бібліотеки напряму пов'язана з академічними та науковими процесами університету. Якість і зміст навчання та наукові дослідження залежать від ресурсів та послуг, які надає бібліотека.

Наразі відбувається трансформація бібліотеки ВНЗ в інтегрований університетський, інформаційний, науково-освітній, дослідницький центр, адже: «наука та освіта як ніякі інші сфе-

ри людської діяльності потребують оперативної, своєчасної та достовірної інформації» [8, с. 14].

Від стану та наповнення бібліотечних фондів, різноманіття послуг, розвитку інформаційних технологій залежить ступінь задоволення інформаційних потреб споживачів.

Метою дослідження є визначення особливостей комплектування бібліотечного фонду університетської книгозбірні (на прикладі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія»).

В основу цієї розвідки лягли праці вітчизняних і зарубіжних вчених із зазначеної вище тематики: О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Загуменної, Т. Колесникової, В. Копанєвої, І. Павлуші, С. Поланка, О. Сербіна, А. Соляник, Н. Стрішенець, Ю. Столярова, Г. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко та ін.

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» (надалі – НБ НаУКМА) є сучасною науковою, потужною установою, яка постійно працює над максимально ефективним забезпе-

Тетяна Ліщук,

завідувач відділу
комплектування
документів

Наталія Павлів,

головний бібліотекар
відділу комплектування
документів
Наукова бібліотека
Національного
університету «Києво-
Могилянська академія»

ченням інформаційних потреб своїх користувачів.

Місією бібліотеки є розвиток, створення, збереження та організація використання власних та світових інформаційних ресурсів, які відповідають науковим та навчальним процесам в університеті, забезпечення інформаційних дослідницьких потреб студентів, викладачів, співробітників університету на принципах доступності, оперативності, інформативності, комфортності [4].

Отже, одним з головних завдань відділів комплектування документів та електронних ресурсів НБ НаУКМА є інформаційне забезпечення навчального та наукового процесів університету.

Під процесом комплектування Ю. Столяров розуміє: «створення та постійне оновлення бібліотечного фонду документами, що відповідають завданням бібліотеки і інтересам абонентів» [6, с. 136].

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» 1995 р. (зі змінами і доповненнями 2016 р.) у статті 17 щодо комплектування бібліотечних фондів зазначено: «Комплектування бібліотечних фондів здійснюється шляхом отримання обов'язкового примірника документів у порядку, встановленому законом, документів, що випускаються за цільовими програмами книговидавання або закуповуються відповідно до державних цільових програм, придбання документів за готівковий і безготівковий рахунки, документообміну, отримання в дарунок, депонування та з інших джерел» [1].

Спираючись на вищезгаданий Закон України, в НБ НаУКМА було розроблено та затверджено положення «Про профілі комплектування НБ НаУКМА». Відповідно до цього Положен-

ня розвиток колекції бібліотеки має відбуватися постійно і гнучко, маючи на меті, перш за все, максимальне інформаційне забезпечення потреб академічної та дослідницької діяльності НаУКМА, всіх напрямів освітніх програм (бакалаврських, магістерських, окремих сертифікатних тощо) та тематики наукових досліджень. При цьому особлива увага приділяється нормативам щодо книгозабезпеченості дисциплін, які викладаються в НаУКМА.

«Будь-яка сучасна бібліотечна колекція нині вже неможлива без двох рівноправних складових: колекції друкованої (традиційної, як ми її називаємо) і колекції електронної: локальних чи віддалених електронних ресурсів (е-книг, е-журналів, баз даних, цифрових навчальних чи наукових матеріалів тощо)» [5, с. 4]. Колекція НБ НаУКМА – це унікальна та різноманітна колекція друкованих та електронних видань, сформованих за досить короткий час (з нуля до півтора мільйонної колекції за перші 20 років відродження Академії з 1992 року), яка постійно поповнюється. Нині це добре знана в Україні та за її межами авторитетна колекція наукової та навчальної літератури, серед перлин фонду – 66 приватних колекцій відомих діячів науки та культури, 2 меморіальні бібліотеки (Омеяна Прицака та Джеймса Мейса), фонд цінних та рідкісних видань, архівний та музейні фонди тощо.

Наразі фонд НБ НаУКМА на 70 % складається з книг та періодичних видань, подарованих понад 5 тисячами фізичних осіб, установ та організацій з різних країн світу. Колекція – багатомовна: видання українською мовою складають 40 %, англійською – 22%, решта – іншими мовами світу (понад 100 мов). Щорічне поповнення фонду

складає 25–30 тис. примірників.

Підхід до наповнення фондів носить систематичний та науковий характер. На профіль комплектування фонду бібліотеки впливає багато чинників: джерела комплектування, читацькі потреби, зміст інформаційних ресурсів тощо, але основним орієнтиром для формування фонду є навчальні плани та навчальні програми університету. Тому перелік дисциплін, які пропонуються кафедрами НаУКМА студентам для вивчення, є засадничими для комплектування фонду.

Таким чином, комплектування фондів НБ НаУКМА відбувається гнучко з урахуванням таких основних критеріїв:

- видання, які призначені для забезпечення навчального процесу (спираючись на замовлення кафедр та перелік дисциплін, що викладаються у НаУКМА);

- видання, що забезпечують тематику пріоритетних наукових досліджень НаУКМА та потреби дослідників університету;

- видання, яким присуджено літературні і літературно-мистецькі премії на державному та міжнародному рівнях (Буковинська, Гонкурівська, Нобелівська премія в галузі літератури, Пулітцерівська, Шевченківська премії тощо);

- видання, долучення яких до фонду передбачено відповідними документами (договір про дарування, угода про передачу цілісної колекції, передача за бюджетними програмами тощо);

- приватні книжкові колекції українських вчених, видатних діячів культури та мистецтва, представників української діаспори зі США, Канади, Бразилії, Німеччини, Польщі та ін.

- видання, що є пам'ятками історії, культури,

книгодрукування тощо і містять історичну та культурну цінність (для університету, країни, світу);

- видання української діаспори;

- мистецькі видання;

- серіальні видання (згідно навчальних планів та навчальних програм);

- електронні видання віддаленого та локального доступу, орієнтовані на забезпечення навчальних програм та наукових досліджень.

Основними джерелами комплектування НБ НАУКМА є: дарунки; придбання; передплата періодичних видань; книгообмін.

Для забезпечення інформаційних потреб користувачів співробітники НБ НАУКМА аналізують не тільки вітчизняний, але й зарубіжний книжковий ринок (зокрема, для потреб Американської бібліотеки імені Віктора Китастого, яка є в структурі НБ НАУКМА та розвиває колекцію кращих зразків книговидавання США, а також американських фільмів, ігор та ін.), беруть участь у книжкових виставках-ярмарках, оформлюють передплату на друковані та електронні періодичні видання, здійснюють книгообмін. Найбільший відсоток надходжень до НБ НАУКМА становлять дарунки як від приватних осіб, так і від різних організацій та благодійних фондів.

Розглянемо особливості процесу комплектування фонду НБ НАУКМА.

На сьогоднішній день налагоджено співпрацю з викладачами та представниками інших структурних підрозділів університету щодо придбання необхідної літератури, чітко відпрацьовано механізм замовлення кафедрами наукової, навчальної та методичної літератури (монографії, посібники, підручники, наукова періодика, електронні ресурси та т. і.) для забез-

печення навчально-виховного та науково-дослідного процесів. За 2015 рік, зокрема, було виконано 100 % таких замовлень.

Бібліотека пропонує також інноваційний формат співучасті в розвитку бібліотечної колекції самими користувачами – Patron-driven Acquisition ((PDA) або Demand-driven Acquisition (DDA): всі користувачі НБ НАУКМА (за винятком сторонніх читачів) можуть скористатися сервісом через офіційний сайт НБ НАУКМА (закладка «Послуги та сервіси» (<http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=331>, «Замовлення на докомплектування») та замовити літературу, яка відсутня у фонді бібліотеки. Також можна дозамовити певну кількість примірників конкретного видання, якого не вистачає для задоволення навчальних потреб. Є можливість студентам, викладачам та співробітникам Національного університету «Києво-Могилянська академія (надалі – НАУКМА) відслідковувати стан свого замовлення за допомогою власного електронного формуляру.

Варто зазначити, що всі процеси в НБ НАУКМА автоматизовані (з 1996 р. використовується АБІС ALEPH (ExLibris), що дозволяє значно прискорити процес отримання та обробки нових видань, зокрема, інформація про кожне нове видання потрапляє до електронного каталогу (та доступна для замовлення користувачем) ще на етапі відбору. Важливим етапом в діяльності НБ НАУКМА стала також повна автоматизація процесів, пов'язаних з обмінним фондом. Це дозволило прискорити та полегшити роботу при: виконанні замовлень на необхідні книги, що відсутні в бібліотеці; обміні власними виданнями між бібліотеками-партнерами; наданні інформації про непрофільні та дублетні видання, що є в обмін-

ному фонді.

Автоматизація практично всіх процесів роботи з обмінним фондом є важливим джерелом комплектування бібліотечного фонду, а також сприяє зміцненню зв'язків НАУКМА з іншими бібліотеками вищих навчальних закладів України та університетських бібліотек країн світу.

В «Звіті про роботу Наукової бібліотеки НАУКМА у 2016 році» зазначено, що «Надходження у фонд документів за рік: 23 595 прим. / 17 256 назв». [2]. Традиційно лівову частку нових надходжень друкованих видань до бібліотеки складають дарунки – 80% від загальної кількості видань. Це як одиничні дарунки протягом року, так і надходження до особових колекцій»

Відповідно до цього Звіту за різними профілями до фонду НБ НАУКМА надійшло (примірників): за типами документів: книг – 17 305; журналів – 5 452; видань, що продовжуються – 119; газет – 30; авторефератів – 627; дисертацій – 5; ізовидань – 19; примірників на цифрових носіях – 8; карт – 30; за мовами: українською – 12 318; російською – 6 189; англійською – 3 478; іншими – 1 610; за цільовим призначенням: навчальних видань – 2 277; наукових – 8 897; літературно-художніх – 6 033; довідкових – 963; інших – 6 111.

Звісно, крім друкованих видань, бібліотека розвиває електронну колекцію власних та віддалених е-ресурсів (е-книги, е-журнали, бази даних тощо). Серед першочергових завдань для НБ НАУКМА є розвиток власної електронної колекції та створення електронної бібліотеки з доступом до якісної світової наукової інформації (електронні журнали, бази даних).

«Комплектування електронної бібліотеки – це відбір документів, зміст і наукова цінність яких відповідає її завданням,

особливостям, інформаційним функціям. Цей процес передбачає три напрями: вивчення ринку ресурсів; вивчення попиту; ухвалення рішення щодо включення електронного документа до фонду електронної бібліотеки» [3, с. 133].

Спираючись на Положення «Про профілі комплектування НБ НаУКМА», електронна бібліотека НБ НаУКМА формується з електронних матеріалів віддаленого та локального доступу. Завданнями при формуванні електронної колекції НБ НаУКМА є: створення, збереження, розвиток та організація використання власних і світових електронних інформаційних ресурсів із різних галузей знань. При цьому ще створюються умови для надання доступу до них користувачам бібліотеки із використанням засобів сучасних інформаційних технологій для підвищення ефективності і якості навчального процесу.

Слід зазначити, що перші ліцензовані е-журнали в НБ НаУКМА з'явилися ще у 1999 році, коли з'явилася можливість доступу на рік до електронних журналів видавництва SPRINGER. На той час: «Це майже 400 назв, різноманітних за галузями знань: медицина – 161 назва, природничі науки – 100, інженерія – 65, математика –

63, фізика та астрономія – 55, комп'ютерні науки – 48, геологія – 43, хімія – 42, екологія – 35, економіка – 21 назва та ін. [7, с. 24].

Щодо сучасного стану загального електронного фонду бібліотеки в «Звіті про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА у 2016 році» подана така статистика: «Загальний електронний фонд бібліотеки (станом на 25.12.2015) складає 341 332 назв (у т. ч.: на знімних носіях – 1 451 примірник, на власних серверах – 34 045 файлів, на сторонніх серверах – 272 163 назви). У 2016 році бібліотека пропонувала доступ до 198 баз даних. Зокрема: 7 – власних, 63 – передплатених ліцензованих, 13 – тестовий доступ, 115 – вільного доступу (входять до EBSCO Discovery Service)» [2].

Доцільність передплати тих, чи інших електронних ресурсів визначається завдяки аналізу кількості звернень користувачів до електронних ресурсів НБ НаУКМА, переглядів та завантажень електронних документів.

Відображення всіх нових надходжень до фонду НБ НаУКМА в електронному каталозі дозволяє максимально швидко знаходити релевантну інформацію відповідно до інформаційного запиту споживача. Усі користувачі НБ НаУКМА,

окрім друкованої колекції, мають доступ до електронних ресурсів бібліотеки, а саме: до повнотекстових баз даних наукової періодики, електронних книжок тощо. На сайті НБ НаУКМА в закладці «Нові надходження» є можливість переглянути список документів, які надійшли до фонду бібліотеки за різні періоди (за 7 днів, 14 днів, 21 день тощо) та за галузями знань.

Висновки. Отже, спираючись на Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» та на Положення «Про профілі комплектування НБ НаУКМА», крім типового процесу комплектування, працівники бібліотеки намагаються використовувати власні шляхи наповнення фонду відповідно до інформаційних потреб споживачів.

До особливостей процесу комплектування фонду НБ НаУКМА слід віднести:

- розвиток власної електронної колекції;
- повна автоматизація процесів комплектування;
- чітко відпрацьований механізм співпраці зі структурними підрозділами університету задля інформаційного забезпечення потреб академічної спільноти;
- залучення до процесу комплектування усіх користувачів бібліотеки.

Література

1. Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
2. Звіт про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА у 2016 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10907/Zvit_NB_NaUKMA_%202016.pdf?sequence=1&isAllowed=y. – Назва з екрана.
3. Іванова, В. В. Інноваційні підходи до інформаційного забезпечення освітніх послуг / В. В. Іванова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4 (2). – С. 131–136.
4. Місія бібліотеки [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=23&L=0>. – Назва з екрана.
5. Створення та використання електронних ресурсів в університетах України: за результатами дослідження / [упоряд. Ярошенко Т. О., Чуканова С. О.]; Українська бібліотечна асоціація, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» ... [та ін.]. – Київ: [Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА], 2012. – 64 с.
6. Столяров, Ю. Н. Бібліотечний фонд: учебник / Ю. Н. Столяров. – Москва: Книжная палата, 1991. – 271 с.
7. Ярошенко, Т. Електронні журнали – бібліотекам України: Перший Всеукраїнський Консорціум бібліотек-користувачів електронними журналами видавництва Springer / Т. Ярошенко, О. Архипська. – Вісн. Кн. палати, 1999. – № 12. – С. 24–27.
8. Ярошенко, Т. Управління колекціями електронних журналів: нова роль бібліотек у створенні інформаційного освітньо-наукового простору України // Бібліотечна планета. – 2005. – № 4. – С. 14–18.